

Słowo wstępne

Działalność polityczna księcia Ferdynanda Radziwiłła (1834–1926) i pozostałych posłów polskich była największym oparciem dla kilku pokoleń rodaków żyjących w zaborze pruskim do roku 1918. Przez ponad czterdzieści lat pełnił on ważne funkcje jako parlamentarzysta wybierany przez Polaków i występujący w ich imieniu: poseł do Reichstagu, przewodniczący Koła Polskiego w tymże parlamencie i członek pruskiej Izby Panów. Reprezentował okręg odolanowski-ostrzeszowski, ale jego walka o sprawy polskie obejmowała także inne części zaboru pruskiego i Rzeszy. Był politykiem głęboko zaangażowanym w swą pracę, której celem była obrona interesów społeczeństwa polskiego, a nie kariera osobista w sensie władzy, stanowisk czy pieniędzy.

Cel swej działalności politycznej tak określił w przemówieniu, otwierając jako marszałek-senior pierwsze posiedzenie Sejmu Ustawodawczego Wolnej Polski, 10 lutego 1919 roku w Warszawie:

Kilka słów przede wszystkim w osobistym moim imieniu i w imieniu moich kolegów z Wielkopolski, którzy ze szlachetnego porywu Rządu zostali tu powołani jako dawni reprezentanci polscy, wybrani w Rzeszy Niemieckiej, a którzy od początku istnienia tej Rzeszy w państwie pruskim i w północnych Niemczech przez długie pokolenia dzierżyli odpowiedzialność za czuwanie nad interesami ludności, która ich pieczy była powierzona. Staraliśmy się wiernie i sumiennie spełniać ten obowiązek, o ile sił naszych starczyło (*Oklaski*). Czego świadectwem może być dla nas, że dlatego właśnie zostaliśmy tu powołani do tej wspólnej pracy. I oto pierwszy raz w naszym życiu doświadczeń parlamentarnych stoimy przed zgromadzeniem, do którego, jako do rodaków, rozumiejących porywy naszego serca, ku obronie żywotnych praw narodowych z zaufaniem odwołać się mamy prawo (*Oklaski*).¹

---

¹ *Sprawozdanie stenograficzne z 1. posiedzenia Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 lutego 1919 r.*, Warszawa 1919, s. 4. Całość przemówienia patrz s. 287 niniejszego tomu.

Wygłaszając to przemówienie, książę Ferdynand miał 85 lat. Było to w jakiejś mierze głęboko symboliczne zakończenie jego działalności politycznej dla Polaków, po raz pierwszy w Wolnej Polsce. Później zajmował się pracą społeczną, bacznie obserwując życie polityczne kraju. Wielu jego młodszych kolegów z Koła Polskiego kontynuowało działalność polityczną w odrodzonej Ojczyźnie. Stanęły przed nimi ogromne zadania odbudowy i budowy nowego państwa polskiego. Jednakże ważny rozdział historii Polski, jakim była walka posłów o sprawy polskie w niemieckim parlamencie, nie został zamknięty.

Działalność polityczna księcia Ferdynanda Radziwiłła trwała blisko pół wieku. W tym czasie gruntownie przeobrażały się Europa, Rzesza, a także sytuacja Polaków pod zaborem, w tym przypadku pruskim. Praca polskich posłów była dobrze znana współczesnym mu Polakom w Wielkopolsce, na Pomorzu i na Śląsku. Źródłem tej wiedzy były bezpośrednie kontakty oraz relacje prasowe. Zwłaszcza prasa poznańska publikowała regularnie sprawozdania z obrad parlamentu Rzeszy oraz pruskiego Landtagu. Przemówienia posłów polskich, w tym księcia Ferdynanda Radziwiłła, wygłaszane po niemiecku, publikowano w tej prasie w przekładach na polski w całości bądź w obszernych omówieniach. Tak więc ówczesny mieszkaniec tych regionów otrzymywał bieżącą informację o pracy swoich posłów w języku ojczystym. Ale relacje prasowe, choć bardzo cenne, nie były pełnym przekazem. Robione z konieczności w pośpiechu, były niekiedy bardzo selektywne. Dziś są one dostępne jedynie w większych bibliotekach lub częściowo w formie zdigitalizowanej za pośrednictwem internetu.

Celem publikacji tej książki jest udostępnienie Czytelnikowi pełnego zbioru przemówień księcia Ferdynanda Radziwiłła w języku polskim. Jest to pierwsze ich wydanie w naukowym przekładzie, wyposażone w przypisy i komentarze, wymagane w wydawnictwach źródłowych.

Książka ta mogła się ukazać się tylko dzięki pracy i zyczliwości wielu osób. Gorące podziękowania moja Żona Krystyna Radziwiłł-Milewska i ja kierujemy do Pani dr Eweliny Wanke, autorki pierwszej biografii politycznej księcia Ferdynanda Radziwiłła. W archiwach niemieckich zebrała Ona stenogramy przemówień księcia Ferdynanda, dokonała ich pierwszego naukowego przekładu na język polski z tzw. gotyku, w którym były drukowane. Autorka poprzedziła tekst wprowadzeniem i opatrzyła go starannymi przypisami, koniecznymi dla zrozumienia ich historycznego kontekstu. Podziękowania kierujemy do Fundacji Zbiorów im. Ciechanowieckich w Zamku Królewskim w Warszawie i jej Przewodniczącego, prof. Andrzeja Rottermunda za wsparcie finansowe tej publikacji. Dyrektor Wydawnictw Uniwersytetu Warszawskiego Pani Beata Konik-Jankowiak i cały Zespół Wydawnictwa okazali wielką zyczliwość i troskę.

Rola Pani Redaktor Patrycji Szwedo-Kiełczewskiej w nadaniu językowi przykładów właściwego charakteru była nieoceniona, za co również dziękujemy. Dla mojej Żony, Prawnuczki Autora, jest powodem wielkiej satysfakcji, że i my mogliśmy się przyczynić do powstania tej publikacji.

Jan J. Milewski